

specialists in the conditions of Master programme "International Commercial and Dispute Resolution Law" in the University of Bedfordshire Law School provide necessary theoretical, practical and scientific foundation for successful career in the field of arbitration in particular.

Key words: professional training, Master programme, international arbitration, Law school, University of Bedfordshire.

УДК 159.922.27 (045)

**ВПЛИВ ЧИННИКІВ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

**Ю.М. НІКІТСЬКА, Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького**

E-mail: nikitska.y@outlook.com

Анотація. У статті узагальнено наукові підходи до класифікації чинників, які впливають на формування підростаючої особистості підлітка у сім'ї; здійснено аналіз ролі соціального мікросередовища сім'ї, обґрунтовано значення внутрішньої і зовнішньої сімейної діяльності під час виховання дитини-підлітка.

Ключові слова: сім'я, особистість, підліток, виховання.

Актуальність (Introduction). Суперечності трансформаційного періоду, який переживає нині суспільство, безперечно ускладнюють процес формування позитивного сімейного середовища для виховання підлітків. Неприятливе сімейне оточення, недоліки у процесі виховання, погіршення внутрішньо-сімейних стосунків призводять до збільшення чисельності підлітків, чия поведінка межує з моральними та правовими нормами. Наукова психолого-педагогічна література майорить поглядами на те, чим є сім'я для дитини, як вона формує її роль як майбутнього батька чи матері. Іноді ці погляди радикально різняться, але варто визнати, що у кожній сім'ї складається власна, індивідуальна виховна система, яка постійно апробується у досвіді, містить низку засобів і методів впливу на дитину, проте не позбавлена прорахунків і серйозних помилок, які покликані нівелювати не лише батьки, а й психологи та соціальні працівники.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури підкреслює важливість дослідження труднощів розвитку сім'ї як цілісного феномену (Б. Г. Ананьєв, Б. Ф. Ломов, С. Д. Максименко, Г. П. Щедровицький та ін.). Особливості сімейної взаємодії і дитячо-батьківських взаємин досліджували М. І. Алексєєва, А. Я. Анцупов, Т. В. Буленко, В. О. Васютинський, З. Г. Кісарчук, В. В. Ковальов та ін.

Мета (Purpose). Метою статті є висвітлення психологічних особливостей низки чинників сімейного середовища, що здійснюють визначальний вплив під час формування особистості підлітка.

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети статті застосовувався теоретичний аналіз наукових досліджень даної проблеми, порівняння результатів досліджень та наукових теорій, систематизація та узагальнення літератури з проблеми дослідження, аналіз практичного досвіду.

Результати (Results). Цілі, принципи та зміст виховання у сім'ї часто мають не сформульований характер, видозмінюються залежно від цілого ряду причин (ціннісних орієнтацій, рівня освіти, загальної та педагогічної культури батьків, їх етнічної приналежності, міри відповідальності за майбутнє дітей тощо) [3]. Чинники, які впливають на формування підростаючої особистості підлітка у сім'ї, спеціалісти умовно поділяють на три групи: соціальне мікросередовище сім'ї; внутрішня і зовнішня сімейна діяльність; сімейне виховання як комплекс цілеспрямованих педагогічних впливів батьків.

За традиційним розподілом сфер сімейних стосунків, на думку С. В. Ковальова, перша

група факторів охоплює морально-психологічний аспект цих стосунків, тоді як друга – господарсько-побутову сферу діяльності сім'ї. Третя група факторів поєднує комплекс виховних впливів батьків, а також вплив їх особистості на власну дитину і міру участі у вихованні [4].

Розглянемо більш детально кожен групу факторів з позиції впливу на формування певних морально-психологічних та особистісних якостей підлітка. Перша група чинників – соціальне мікросередовище сім'ї як фактор впливу на розвиток і формування підростаючої особистості. Можна зустріти різні класифікації видів сімейних стосунків залежно від того, який соціально-педагогічний та психологічний зміст і яке смислове наповнення вкладають автори в їх основу [1]. Традиційно сфери життєдіяльності сім'ї поділяють на господарсько-економічні, морально-психологічні та інтимно-особистісні. За глибиною і міцністю зв'язку між членами сім'ї їхні взаємини поділяють на: психофізіологічні – це стосунки біологічної спорідненості; психологічні – включають відкритість, довіру, піклування один про одного, взаємну моральну та емоційну підтримку; соціальні – включають розподіл ролей, матеріальну залежність у сім'ї, а також статусні стосунки; культурні – це особливі внутрішньосімейні зв'язки і стосунки, обумовлені традиціями, звичаями, які склалися в умовах певної культури [6].

У психології залежно від позиції суб'єктів спілкування у сім'ї стосунки між ними поділяються на: співробітництво – взаєморозуміння та підтримка; паритет – взаємовигода членів союзу; змагання – прагнення домогтися більшого та кращого становища; конкуренція – прагнення мати зверхність над іншими; антагонізм – різке протиріччя у позиціях [4]. Уся ця складна система взаємин обумовлює і характер взаємостосунків членів сім'ї. У науковій літературі визначають три основних стилі сімейних взаємостосунків: авторитарний – безапеляційне і безцеремонне ставлення членів сім'ї, їх жорстокість, агресія, диктат; ліберальний – відторгненість і відчуженість членів сімейного союзу один від одного, їхня повна байдужість до справ і почуттів іншого; демократичний – передбачає співробітництво, взаємодопомогу, розвинену культуру почуттів та емоцій, а також дійсну і повну рівноправність всіх учасників сімейного союзу [6].

Смислова спрямованість взаємостосунків батьків з підлітком визначає напрямок їх педагогічного впливу. Розрізняють три типи цієї спрямованості: на діяльність; на стосунки з іншими людьми; на себе і самозадоволення. Домінуюча смислова спрямованість батьківської сім'ї, зазвичай, відтворюється потім дітьми у їх власних шлюбно-сімейних взаєминах. Проте, домінування якогось одного із типів спрямованості може зумовити у дорослому житті негативні наслідки [4].

Соціальне мікросередовище сім'ї як чинник впливу на становлення особистості підлітка, має певні характеристики. Це: структура сімейного колективу, яка визначає місце кожного члена сім'ї по відношенню один до одного і обумовлює її морально-психологічний клімат; система взаємостосунків, яка сприяє виробленню, закріпленню і використанню у подальшому дорослому житті певних стереотипів поведінки [1].

Друга група чинників впливу сім'ї на становлення особистості підлітка – внутрішня і зовнішня діяльність сім'ї. Ця група факторів охоплює, здебільшого, господарсько-економічну сферу сімейних взаємостосунків, яка безпосередньо формує сукупність шлюбно-сімейних уявлень дітей про права і обов'язки членів сім'ї, розподіл домашніх справ, обов'язків, бюджету та інших питань. Розуміння і свідоме ставлення до господарських обов'язків у сім'ї є однією з умов гармонійних взаємостосунків подружжя, взаєморозуміння з дітьми [2].

Підлітки, спостерігаючи за буденним життям своєї сім'ї, чітко диференціюють сфери діяльності, в яких задіяні їхні батьки. Це сприяє закріпленню у дітей відповідних моделей типізованої поведінки, адже саме в умовах повсякденного життя розкриваються дійсно людські взаємини між членами сім'ї, їх звички, уподобання, формуються риси характеру. Психологи [2;3] вважають, що ефективність сім'ї у підготовці дитини підліткового віку до подальшого самостійного життя визначається тією позицією, яку остання займає у ній. Недостатня включеність у сім'ю, невиконання побутових обов'язків, неприйняття участі в обговоренні загальносімейних справ і проблем характеризує своєрідне відчуження і відсторонення від сім'ї, що в подальшому проявляється у втраті сім'єю впливу на поведінку, думки і почуття підростаючих дітей.

Вільний час сім'ї, яка виховує підлітка, виконує специфічну роль, спрямовану на її підтримку як цілісної системи. Зміст і форми проведення дозвілля залежать від рівня культури, освіти, місця проживання, доходів, віку членів сім'ї, їхніх індивідуальних нахилів та уподобань. Але сімейне дозвілля повинно здійснювати розвиваючий вплив на всіх членів родини: підвищувати освітній, загальнокультурний рівень, об'єднувати спільністю інтересів, переживань, тоді дозвілля стає дієвим засобом сімейного виховання підлітка [1].

Третя група чинників – сімейне виховання як комплекс цілеспрямованих педагогічних впливів на підлітка найближчого оточення. Методи виховання, які використовуються у сім'ї, обумовлені взаємозв'язками суб'єктів виховного процесу і різняться як кількістю, так і змістом щодо методів виховання, які використовуються в інших соціальних інститутах. Батьки і діти свідомо і несвідомо використовують різні види впливу один на одного з метою отримання певних «винагород», привілеїв, користі тощо. І не завжди ці впливи є конструктивними. Психологів, в першу чергу цікавить цілеспрямований вплив батьків як фактор формування особистості підлітка. У цьому аспекті виховні впливи можна поділити за характером того, на що у самому об'єкті виховання вони спрямовані: когнітивні виховні впливи націлені на систему знань, на її перетворення; емоційні виховні впливи покликані підтримувати у підлітка певні афективні стани, які полегшують або утруднюють прийняття нею інших психологічних впливів; поведінкові виховні впливи безпосередньо спрямовані на вчинки дитини підліткового віку [5].

Висновки і перспективи (Discussion). Під специфікою сімейного виховання розуміється комплекс відмінних, притаманних тільки їй особливостей. Зокрема, це своєрідність сім'ї як соціального інституту виховання та її виховних можливостей; засоби і процес реалізації мети і завдань виховання; особливості сім'ї як об'єкта педагогічних впливів з боку школи і громадськості. Отже, сім'я є саме тим психологічним інструментом, за допомогою якого суспільство впливає на особистість дитини підліткового віку, передає новим поколінням накопичені людством досягнення.

Список використаних джерел

1. Войцях Т.В. Інноваційні методики діагностичної роботи з сім'єю: [спецкурс]. Черкаси: ОІПОПП, 2012. 68 с.
2. Гребенников И.В. Основы семейной жизни. Москва : Просвещение, 2011. 157 с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. Київ : Вища школа, 2007. 304 с.
4. Ковалев С. В. Психология современной семьи. Москва : Просвещение, 2008. 245 с.
5. Костів В. Народньо-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина. Івано-Франківськ, 2006. 196 с.
6. Кравець В. Психология сімейного життя. Тернопіль: Богдан, 2005. 311 с.

References

1. Voitsiakh T.V. Innovative methodologies of diagnostic work with family: [special course]. Cherkasy, 2012, 68.
2. Hrebennykov Y.V. Bases of domestic life. Moskva : Prosveshchenye, 2011, 157.
3. Karpenchuk S.H. Theory and methodology of education. Kyiv : Vyshcha shkola, 2007, 304.
4. Kovalev S. V. Psychology of modern family. Moskva : Prosveshchenye, 2008, 245.
5. Kostiv V. Folk-pedagogical ideas of the past are in forming of modern family man. Ivano-Frankivsk, 2006, 196.
6. Kravets V. Psychology of domestic life. Ternopil: Bohdan, 2005, 311.

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Никитская Ю.М.

Аннотация. В статье обобщены научные подходы к классификации факторов, которые влияют на формирование подрастающей личности подростка в семье; осуществлен анализ роли социальной микросреды семьи, обосновано значение

внутренней и внешней семейной деятельности во время воспитания ребенка-подростка.

Ключевые слова: семья, личность, подросток, воспитание.

INFLUENCE OF FACTORS OF DOMESTIC ENVIRONMENT ON FORMING ON PERSONALITY OF TEENAGER: PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Nikitska Y.M.

Abstract. In the article the scientific going are generalized near classification of factors that influence on forming of growing up personality of teenager in family; the analysis of role of social microenvironment of family is carried out, the value of internal and external domestic activity is reasonable during education of child-teenager. Under the specifics of family upbringing is understood a complex of distinctive, inherent only features. In particular, this is a peculiarity of the family as a social institution of education and its educational opportunities; means and process of realizing the goals and objectives of education; features of the family as an object of pedagogical influences from the side of school and the public. So, the family is precisely the psychological tool by which society affects the personality of the child of adolescence, conveying to the new generations the achievements accumulated by mankind.

Keywords: family, personality, teenager, education.

УДК 37.378(410).

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-Х РОКІВ –70-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

I.I. ОРОС, доктор філософії, ректор

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II м. Берегово

E-mail: ildiko@kmf.uz.ua

Анотація. Використовуючи праці попередніх дослідників, нами узагальнено еволюцію розвитку освітньої системи дорослого населення Великої Британії. Розвиток наукової думки свідчить, що кожна історична епоха, кожне століття давало нам нові знання, нове бачення проблем навчання і виховання. Праці дослідників (С. Коваленко, О. Топоркова, К. Тітмус, П. Джарвіс, Т. Келлі та ін.) свідчать, що розвиток освіти дорослих пройшов кілька етапів. Ми поставили за мету – використовуючи праці попередніх дослідників, узагальнити еволюцію розвитку освітньої системи дорослого населення Великої Британії. Детально проаналізувати розвиток освіти дорослих з другої половини 40-х років – по 70-ті роки ХХ ст. Нами схарактеризовано розвиток освіти дорослих з другої половини 40-х років – по 70-ті роки ХХ ст. у ретроспективному плані, описано етапи в соціальному, економічному, політичному і культурному контекстах, адже освіта у Великій Британії не ізольована від суспільства і перебуває під впливом усіх трансформацій, які характеризують його розвиток. Детально проаналізовано: етап «Зміна пріоритетів у системі додаткової освіти дорослих (друга половина 40-х років – 60-ті роки ХХ ст.) та етап «Посилення освіти дорослих у період інформаційної революції» (70-ті роки ХХ ст.).

Ключові слова: освітня система, доросле населення, Велика Британія, освіта дорослих, етапи розвитку.

Актуальність (Introduction). Розвиток наукової думки свідчить, що кожна історична епоха, кожне століття давало нам нові знання, нове бачення проблем навчання і виховання [1, с. 7].

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Праці дослідників (С. Коваленко, О. Топоркова, К. Тітмус, П. Джарвіс, Т. Келлі та ін.) свідчать, що розвиток освіти дорослих пройшов кілька етапів.

Мета (Purpose). Ми поставили за мету – використовуючи праці попередніх дослідників, узагальнити еволюцію розвитку освітньої системи дорослого населення Великої